

Panium — Ýigrimi Üçünji San

Ylalaşykdan soň ol hile bilen hereket eder

Jeff Pippenger

2026-03-20

Danyýl kitaby on birinji bap, ýigrimi dördünji aýat butparaz Rimiň iň ýokary agalyk edip höküm süren döwrüni “wagt” sözi bilen kesgitleýär. Pygamberlik taýdan ulanylanda bir “wagt” 360 ýyly aňladýar, we şol ýyllar biziň eramyzdan öň 31-nji ýylda gadymy taryhyň iň meşhur deňiz söweşi bolan Aktium söweşinde başlandy. Mundan has uly we strategiýa taýdan has kämil bolan beýleki deňiz söweşleri hem bardy, emma Aktium Mark Antoniý we Kleopatra bilen baglanyşygy arkaly iň nyşanly deňiz söweşi boldy. Taryhy ähmiýeti taýdan, Danyýl 11:40-nyň ýerine ýetmeginde Berlin diwarynyň ýykylşy ýaly, hem-de Ylham kitaby on sekiziň ýerine ýetmeginde 11-nji sentýabrdaky Ekiz Minaralar ýaly; sebäbi Hudaý Öz pygamberlik Sözüni ýerine ýetirmek üçin taryhy wakalary saýlanda, muny mümkin bolan iň giň diňleýjileriň ünsüni özüne çekjek görnüşde edýär.

Onuň bilen edilen şertnamadan soň ol hile bilen hereket eder; çünki ol çykyp geler we az sanly halk bilen güýçlener. Ol asudalyk bilen hatda welaýatyň iň bereketli ýerlerine-de girer; we ol öz atalarynyň etmedik zadyny, hatda atalarynyň atalarynyň hem etmedik zadyny eder; ol olaryň arasynda oljany, talany we baýlyklary paýlar; hawa, ol gala berkitmelerine garşy öz niýetlerini bir wagtlyk meýilleşdirer. Daniýel 11:23, 24.

Uriýa Smit ýigrimi üçünji aýatyň Rim bilen Makkabeýleriň arasyndaky bileleşigi baradaky synlaryny şol aýatdaky az sanly halk hakynda bellik etmek bilen jemleýär.

“Şu döwürde rimliler kiçi bir halkdy, hem-de sözüň aňladşy ýaly, hile bilen ýa-da mekirlik bilen hereket edip başladylar. Ine, hut şu noktadan olar soňra eýelän hökmürowanlygyň belentligine üznüksiz we çalt bir ýokarlanma bilen ýetdiler.

“[Ýigrimi dördünji aýat getirilýär].”

Rim döwründen öň halklaryň gymmatly welaýatlara we baý ýer-suwlara eýe bolmagynyň adaty usuly uruş we basyp alyş arkaly bolupdy. Indi bolsa Rim atalarynyň-da, atalarynyň atalarynyň-da etmedik zadyny etmelidi; ýagny, bu gazançlary parahatçylykly ýollar arkaly kabul etmelidi. Öň asla eşidilmedik bir adat indi başladyldy: patyşalar öz patyşalyklaryny miras hökmünde rimlilere galdyryýardylar. Rim şu ýol bilen giň welaýatlara eýe boldy.

Şeýlelik bilen Rimiň agalygynyň astyna girenler ondan az bolmadyk peýda gördüler. Olar hoşniýetlilik we ýumşaklyk bilen kabul edildiler. Bu, edil olja bilen talanyň olaryň arasynda paýlanyşy ýaly boldy. Olar duşmanlaryndan goralldylar we Rim güýjüniň penasynda parahatlykda hem-de howpsuzlykda ýaşadylar.

“Bu aýatyň soňky bölegi barada Ýepiskop Nýuton berkitmelere garşy däl-de, berkitmelerden öňünden habar berýän çäreler baradaky düşüňjani berýär. Muny rimliler ýedi depeli şäherleriniň berk galasyndan etdiler. ‘Hatda bir wagt üçin;’ gürrüňsiz, pygamberlik wagty, 360

ýyl. Bu ýyllar haýsy nokatdan başlap hasaplanmaly? Ähtimal, indiki áyatda görkezilen wakadan.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 272, 273.

Smit sözünü dowam etdirip, miladydan öňki 31-nji ýylda bolan Aktsiýum söweşini üç ýüz altmyş ýylyň başlangyç nokady hökmünde kesgitleýär. Ýigrimi başinji áyaty sitata getirenden soň, Smit aşakdakylary beýan edýär.

“23-nji we 24-nji áyatlar arkaly biz ýehudiler bilen rimlileriň arasynda b.e. öň 161-nji ýylda baglaşylan ylalaşygyň bu tarapyndan, Rim ählumumy hökmürowanlygy ele alan döwre getirilýäris. Indi öňümizde duran áyat günortanyň patyşasy bolan Müsüriň garşysyna güýçli bir harby ýörişi, hem-de beýik we kuwwatly goşunlaryň arasynda bolan görnükli bir söweşi göz öňüne getirýär. Şeýle wakalar hut şu wagtlar töwereginde Rimiň taryhynda bolup geçdimi? — Hawa, bolup geçdi. Ol uruş Müsür bilen Rimiň arasyndaky uruşdy; ol söweş bolsa Aktiý söweşidi. Geliň, bizi bu çaknyşyga getiren ýagdaýlara gysgaça nazar aýlalyň.”

“Antoniý, Awgust Sezar we Lepid Ýuliý Sezaryň ölüminden ar almak üçin kasam eden triumwiraty düzdi. Bu Antoniý Awgustyň uýasy Oktawiýa öýlenmek bilen onuň giýewsi boldy. Antoniý döwlet işleri boýunça Müsüre iberildi, emma ol Müsüriň azgyn şa zenany Kleopatranýň hileleriniň we özüne çekijiliginiň pidasy boldy. Onuň oňa bolan hyjuwy şeýle güýçlidi welin, ahyrsoňy ol Müsüriň bähbitlerini goldady, Kleopatraný razy etmek üçin aýaly Oktawiýany ret etdi, onuň açgözlüginde gandyrmak üçin welaýatdan welaýata oňa bagyş etdi, ýeňiş dabarasyny Rimde däl-de, Isgenderiýada belledi we başga-da Rim halkyny şeýle kemsitdi welin, Awgust bu watanyň duşmanyna garşy söweşe olaryň tüýs ýürekden girişmegini gazanmakda hiç hili kynçylyk çekmedi. Bu söweş daşyndan Müsüre we Kleopatra garşy ýalydy; emma hakykatda ol indi Müsür işleriniň başynda duran Antoniýa garşydy. Prideauxyň aýtmagyna görä, olaryň dawasynyň hakyky sebäbi şudy: olaryň hiç biri Rim imperiýasynyň diňe ýarysyna kanagat edip bilmedi; sebäbi Lepid triumwiratdan çetledilenden soň, mesele indi olaryň arasynda galypdy, we olaryň her biri bütin imperiýa eýe bolmak kararyna gelendigi üçin, ony ele geçirmek maksady bilen söweş bijesini atdy.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 273.

Pygamberlik taýdan seredilende, Aktium söweşi ýekşenbe kanunyny görkezýär, çünki ol Smitiň beýan edişi ýaly, butparaz Rimiň “älem-jahana hökümranylygyny” berkarar eden üç geografik päsgelçiligiň üçünjisiniň ýeňlip geçilmegini aňladýardy. Butparaz Rimde bolşy ýaly, papalyk Rimiň üçünji päsgelçiligi Rim şäherinden kowlup çykarylanda-da, papalyk Rimiň “älem-jahana hökümranylygy” 538-nji ýylda başlandy. Şol iki şaýat häzirki zamanyň Rimi Mukaddes Kitabyň pygamberligindäki altynjy we ýedinji patyşalyklaryň ikisini-de ýeňýän, şeýlelikde özüniň üçünji päsgelçiligini-de ýeňip geçýän ýerde we wagtda ýekşenbe kanunyna ýüzlenýär; şeýle edip, kyrk iki nyşanly aý möhletine “älem-jahana hökümranylygyny” berkarar edýär.

Oňa uly sözleri we küfürleri sözleýän agyz berildi; hem-de oňa kyrk iki aý dowam etmäge ygtyýar berildi. Ylham 13:5.

Rim Müsüre Garşy

Rimiň Awgustynyň Müsür we Kleopatra garşy alyp baran urşunyň pygamberlik dinamikasy Mark Antoniýniň gozgalanlygy bilen şertlendi, we şol pygamberlik dinamikasy, pygamberlik zerurlygy boýunça, Ýekşenbe kanunynda görkezilen pygamberlik dinamikasyny hökman aňlatmalydyr.

Aktiumda Rim, pitneçi bir erkek bilen mukaddes däl bir aýalyň ylalaşygyndan ybarat bolan Müsüri ýeňdi. Antoniý bilen Kleopatranyň bileleşigi ýygnak bilen döwletiň utgaşmasydyr. Aktiumda Awgustiniň Rimi ýygnak bilen döwletiň mukaddes däl utgaşmasy bilen şekillendirilýän bir güýji ýeňdi.

Haýwanyň Sypaty

Kleopatra, Rimiň nyşany bolan Antoniý bilen sazlaşan zaýalanan ýygnagy aňladýar. Kleopatra olaryň arasyndaky gatnaşygyň üstünden höküm sürýän tarapdy; muny Uriýa Smit şeýle diýeninde görkezýär: Antoniý “Müsüriň ahlaksyz şa zenany Kleopatranyň tilsimleriniň we nepis jadylaýjy özüne çekijiliginiň gurbanına öwrüldi.” Antoniý bilen Kleopatra arkaly görkezilen ýygnak bilen döwletiň bileleşigi, Kleopatrany bu gatnaşygy dolandyryan güýç hökmünde kesgitledi; şonuň üçin olaryň gatnaşygy arkaly görkezilen ýygnak bilen döwletiň utgaşmasy, haýwanyň şekiliniň kesgitlemesine laýyk gelýär, ýagny bu, gatnaşygyň üstünden aýalyň gözegçilik edýän ýagdaýyndaky ýygnak bilen döwletiň birleşmesidir. Aktiý ýakynnda geljek ýekşenbe kanunyňň öňden görkezmesi boldy.

Avgust, ýakyn wagtda çykjak ýekşenbe kanunynda papalyk häkimiýetiniň Amerikanyň Birleşen Ştatlaryny ýeňip alşyny aňladýar. Mark Antoniý ýer haýwanasynyň Respublikan şahasydyr, Kleopatra bolsa Protestant şahasydyr. Antoniý bilen Kleopatra ýakyn wagtda çykjak ýekşenbe kanunynda birleşýärler we aňdarha ýaly gepleýärler. Hem Kleopatra, hem-de Antoniý aňdarha güýjüniň nyşanlarydyr, we olar ýekşenbe kanunynda doly birleşenlerinde—aňdarha ýaly gepleýärler.

Aňdarhalar

Gresiýa hem-de Müsür pygamberlik taýdan aňdarha güýjüni aňladýar, Antony hem aňdarha güýjüni aňladýardy. Danyýel on birde Müsür günorta bolupdy, Gresiýa bolsa günbatar bolupdy. Isgenderiň patyşalygy dört bölege bölünenden soň, Müsür Ptolemeý I tarapyndan eýelendi. Soňra Ptolemeý I pygamberlikdäki günortanyň ilkinji patyşasy boldy, Kleopatra bolsa Müsürdäki Ptolemeý nesliniň in soňky hökümdary boldy. Ptolemeý Beýik Isgenderiň doglan ýeri bolan Makedoniýada doguldy.

Makedoniýa Gresiýanyň demirgazygyndady we özleriniň ata-baba gelip çykyşynyň grek mifologiasyndaky gahrymanlardan gaýdyandygyny öňe sürýärdi. Günorta Gresiýanyň şäher-döwletleri makedonlary günorta Gresiýanyň ellinlerinden has köp wagşy hasap edýärdiler. Makedoniýa monarhiýa bolupdy, günortadaky şäher-döwletler (polisler) bolsa, Afina, Sparta, Fibi, Korinf we ş.m. ýaly, günorta we merkezi Gresiýada hem-de Egeý adalarynda ýerleşýärdi. Bu polislerde köplenç demokratik, oligarkik ýa-da garyşyk dolandyryş görnüşleri bardy, Makedoniýa bolsa güýçli patyşalyk nesli (Argeadlar) bolan merkezleşdirilen monarhiýady. Şeýle-de bolsa, olaryň hemmesi ellinlerdi, Rim taryha girende bolsa, ellinleri grek diýip atlandyrdylar. Kleopatra

Ptolemeýler nesliniň iň soňky hökümdarydy; bu bolsa Makedoniýa ýa-da Demirgazyk Gresiýa sebitinden bolan grekleriň demirgazyk patyşalygynyň monarhik kowmuny görkezýärdi.

Günortanyň Patyşasy

Kleopatra, Aleksandryň şalygy dört bölege bölünende Ptolemeý I bilen başlanan Ptolemeýler patyşalygynyň soňky hökümdarydy. Aktium söweşinde göni manydaky günortanyň patyşasy bolan Ptolemeýler patyşalygy öz soňuna ýetdi. Günortanyň indiki patyşasy, Fransuz rewolýusiýasynyň taryhynda ateistik Fransiýa arkaly wekilçilik edilen ruhy Müsür boljakdy.

Olaryň jesetleri beýik şäheriň köçesinde ýatar; ol şäher ruhy manyda Sodom we Müsür diýlip atlandyrylýar; Rebimiz hem şol ýerde haça çüýlenipdi. Ylham 11:8.

Göni Müsür, Isgenderiň patyşalygynyň bölünişi bilen baglanyşyklylykda hakykatda günortanyň patyşasy bolupdy, emma ruhy Müsür göni bir ugur sebäpli däl-de, eýsem Müsüriň pygamberlik häsiýetleri arkaly günortanyň patyşasy hökmünde görkezilýär.

Günorta we Günbatar

Kleopatra patyşalygynyň soňky Ptolemeý hökümdary bolmak bilen, pygamberlik taýdan grekleriň (günbatar) we Müsüriň (günorta) iki esse güýji bolupdy; emma ondan soňky, hem-de ruhy manydaky günortanyň patyşasy Fransiýa bolar; ol hem Ylham 11-de Müsür we Sodom hökmünde görkezilen iki esse güýçdir. Sodomyň ahlaksyzlygy günbataryň Kleopatrasynyň ahlaksyzlygy bilen gabat gelýär, günortanyň Kleopatrasy bolsa Müsüriň hudaýsyzlygy bilen gabat gelýär. Günortanyň soňky göni manydaky patyşasynyň iki esse tebigaty günortanyň ilkinji ruhy patyşasy bilen gabat gelýär.

Aktsiý söweşi Antoniniň Rimiň aňdarhasy bilen Kleopatrananyň günortanyň we günbataryň aňdarhasynyň mukaddes däl bileleşigi boldy. Antoniý bilen Kleopatra ybadathanany we döwleti aňladýarlar; şonuň üçin Rimiň Awgustusy tarapyndan Aktsiýniň basyp alynmagy, haýwanyň keşbini alamatlandyryan mukaddes däl iki gatly birleşmäniň üstünden Rimiň üstün çykýan basyp alyşyny aňladýar. Üç yüz altmyş ýyl soň, Daniýel 11:24-iň ýerine ýetmeginde, Konstantin Rimi gündogar we günbatar edip böl-di, Rimiň aýalyny günbatarda galdyryp, Rimiň erkek kişisini gündogara geçirdi. Günortanyň we günbataryň basylyp alynmagy, Aktsiý söweşinde üç yüz altmyş ýyllık bir “wagtdan” soň gündogar bilen günbataryň bölünmegini alamatlandyrdy. Ondan öňki bir çaknyşykda Antoniýe gündogar Rim, Awgustusa bolsa günbatar berlipdi; şonuň üçin Aktsiý gündogar bilen günbatary bir ýere jemledi, ýöne diňe bir “wagt” üçin.

B.e.ö. 31 we 330

Isa hemişe ahyry başlangyç arkaly görkezýär, şonuň üçin b.e.ö. 31-nji ýylda Aktiumyň basylyp alynmagy 330-njy ýylda imperiýanyň gündogar we günbatar bolup bölünmeginiň nyşanydyr. B.e.ö. 31-nji ýyldaky Aktium 330-njy ýylda tamamlanan 360 ýylyň omagasynyň alfasy boldy. Hem b.e.ö. 31, hem-de 330 Danieliň on birinji babyndaky on altynjy we kyrk birinji aýatlarda görkezilişi ýaly, tizden geljek ýekşenbe kanunynyň nyşanydyr.

Başga bir nyşan

Günortanyň we günbataryň Kleopatrasyňa goşulan Rimli Antoniý, wagşy haýwanyň keşbiniň olaryň iki gatly birleşmesiniň içindäki üç gatly bileleşigi aňladýar. Haç hem Ýekşenbe kanuny bilen, şonuň üçin hem Aktium we 330 bilen sazlaşýar. Haçda ybadathana bilen döwletiň iki gatly birleşmesi, Mesihi öldürmek üçin Rim (döwlet) bilen birleşen ýehudiler (bozulyp giden ybadathana) arkaly görkezilýär. Haçdaky birleşmäniň üçünji tarapy “atanyň ogly” diýen manyny berýän ady bolan ýalan Mesih Barabba arkaly görkezilýär. Barabba, hakyky pygamber bolan Mesih bilen garşylykda goýlanda, nyşanlaýyn taýdan ýalan pygamberdir. Rim Antoniýdi, günortanyň we günbataryň Kleopatrasy bolsa ýehudileri we Barabbany aňladýardy.

Haç, şeýle hem, Karmel dagynda Ylýas bilen utgaşýar; ol ýerde saýlaw hakyky pygamber bilen ýalan pygamberiň kimdigi babatynda boldy. Şol döwürde ýalan pygamber iki taraply bir nyşandy: Baalyň pygamberlerinden we baglygyň ruhanylaryndan ybaratdy. Baal erkek taňrydyr, baglygyň ruhanylary bolsa zenan taňry bolan Aştaroty wekilçilik edýärdi. Haç başynda ýehudiler zenan taňry Aştarotdy, Hasratyň Adamynyň galpy Barabba bolsa erkek taňry Baaldy.

Kleopatra hem günortanyň patyşasy, hem-de günbataryň şa aýalydy. Antoniý bolsa, Ýüliýiň öldürilmeginiň aryny almak üçin kasam eden üç taraply triumwiratyň bir bölegi hökmünde, Rimiň şekilidi. Ýüliýiň ýigrimi üç ýaradan bolan ölümü, Danyýel 11:40 aýatynyň amala aşmagynda, 1798-nji ýylda papalygyň ölümli ýarasyny aňladýardy. Aktiumdaky Awgustin bolsa şol ölümli ýaranyň bejerilmegini aňladýar. Antoniý bilen Kleopatra ölende, şol ýara bejerilýär. Antoniý bilen Kleopatra Birleşen Ştatlardaky wagşy haýwanyň şekilini aňladýar; ol üç taraply pygamberlik gurluşy bolup, ýer ýüzüniň haýwanyndan we onuň iki şahyndan ybaratdyr. Antoniý onuň bir bölegidir, Kleopatra bolsa beýleki iki bölegi aňladýar. Bu Antoniýiň Rimi bolsun ýa-da Kleopatranyň Müsri we Gresiýasy bolsun, Mukaddes Kitap pygamberliginiň altynjy patyşalygy tamamlananda, ýekşenbe kanuny wagtynda olar bilelikde heläk bolýarlar. Pygamberlik taýdan, Antoniýe görä Kleopatra ybadathana ussatlygy bilen döwlet ussatlygynyň garyndysydyr; bu ýerde ybadathana ussatlygy döwlet ussatlygyny azdyryp, oňa gözegçilik edýär.

Ikinji Ölümün Nulgasy

Pygamberlik derejesiniň başga bir gatlagynda Kleopatranyň Ýüliý Sezar we Mark Antoniý bilen bolan gatnaşygy, Kleopatranyň şekillendirýän ybadathana syýasatynyň Rim imperiýasynyň döwlet syýasaty bilen iki gezek gatnaşyga girýändigini aňladýar. Danieliň on birinji babyndaky kyrkynjy aýatyň ýerine ýetmegi bilen, ol ilkinji nyşanlaýyn ölümünde, 1798-nji ýylda, Ýüliý tarapyndan terk edildi; soňra bolsa, Danieliň on birinji babyndaky kyrk başinji aýatyň ýerine ýetmeginde, Aktiumda, kömek edere hiç kim bolman, öz ahyryna gelýär. Kyrkynjy aýat onuň bejerilmeli ilkinji öldüriji ýarasynyň alfasy bolup durýar, kyrk başinji aýatyň omegasy bolsa onuň ikinji we soňky ölümünü kabul edýän ýeridir.

On altynjy aýatdan ýigrimi ikinji aýata çenli beýan edilen dört Rim güýji bilen bolşy ýaly, Kleopatra hem Injil nyşany hökmünde mazmuna görä birden artyk manyny öz içine alýar. Şalyk goldawy aýrylanda, Ýüliý ony 1798-nji ýylda terk etdi; soňra onuň ölüm howply ýarasy ýekşenbe güni baradaky kanunda bejerilýär, emma Ylham on ýedidäki on patyşa ahyrsoňy ony ot bilen ýok

ederler, şonda ol özüniň ikinji we soňky ölümüne duş gelýär.

Kleopatra Fyrownyň Müsüriň ateizmi we Gresiyanyň dini pelsepesi arkaly görkezilýän goşa tebigatyň nyşanydyr. Onuň goşa tebigaty Müsüriň döwlet ussatlygyny we Gresiyanyň ybadathana ussatlygyny aňladýar. Grek dini pelsepesi, Parfenon diýlip atlandyrylýan ybadathanasynda heýkel hökmünde ornaşdyrylan grek taňryçasý Afina arkaly görkezilýär. Afina paýhasyň nyşanydyr, we zenan hökmünde ol Ylahy terbiýäniň tersine, ynsan terbiýesine esaslanýan dini aňladýar.

Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň iki şahy Respublikanyň ýörelgesi we Protestantlykdyr; bular Fransiýada Müsür we Sodom arkaly typlaşdyrylyp görkezilipdi. Müsür döwlet ussatlygyny, Sodom bolsa ybadathana ussatlygyny aňladýar; şonuň üçin Respublikanyň ýörelgesi Müsüre, Protestantlyk bolsa Sodoma laýyk gelýär. Respublikanyň ýörelgesi Müsürdir, Protestantlyk bolsa Sodom we Gresiyadyr. Adamzadyň biliminiň nyşany grek hudaý zenany Afina bolup, onuň ybadathanasy Parfenon eken; onuň häzirki döwürdäki ekizi Tennesi ştatynyň Neşwil şäherindäki Parfenon ybadathanasydyr. Amerikanyň Birleşen Ştatlarynda ýekşenbe kanunynyň wagtynda Respublikanyň şahy bilen birleşýän bozuk ybadathananyň nyşany Kleopatra, Aştarot, Salome we Sodom hökmünde görkezilýär.

Kleopatra faraonyň ateizmini we grekleriň dinini suratlandyrýar. Ateizm pelsepesine ýoldaş bolýan din grek biliminiň ybadatydyr. Isa ahyry hemişe başlangyç bilen görkezýär, we bagdaky iýilmegi gadagan edilen agaç ýagşylyk bilen ýamanlygyň bilimi agajydy; ol Sister White-yň “ýokary bilim” diýip atlandyryan grek pelsepesiniň dinini nusgalaýar. Bu, Mesih bilen Şeýtanyň arasyndaky uly göreşde Kleopatranyň paýhas baradaky grek dinini hakyky bilimiň bozuldyrylan hem galp nusgasy hökmünde kesgitleýär we nygtaýar.

Neşwil, Tennesi “günortanyň Afínsy” diýlip atlandyrylýar, we Kleopatra günortanyň soňky hakykat ýüzündäki şa zenanydy. Günortanyň soňky şa zenany, ateist Fransiýa arkaly ýerine ýetirililen indiki we ilkinji ruhy günorta patyşasyna tymsal boldy. Ateist Fransiýa bolsa Amerikanyň Birleşen Ştatlaryna tymsal bolýar; şol ýerde, Tennesi ştatynyň Neşwil şäherinde, “günortanyň Afínsy”nda, Athena hudaýçasynyň Parfenon ybadathanasy nyşanly görnüşde görkezilýär. Ybadathana Neşwildäki West End 2500 salgysynda ýerleşýär. Ýigrimi baş sany, Matta ýigrimi başiň üç timsalyndaky ýapyk gapyny aňladýar. Kleopatra, hem “günortanyň”, hem-de “günbataryň” şa zenany hökmünde, günortanyň Afínsynda öz “ahyryna” gelýär.

Aktiý, Kleopatra, Awgust we Antoniý barada şu garaýyşlar bilen biz Daniýeliň on birinji babyndaky ýigrimi dördünji aýatdan otuzynjy aýada dolanýarys. Belki-de, bu bölegiň iň düşnüksiz tarapy, olaryň bir saçağyň başynda ýalan sözleýän wagtlyadyr.

Bu iki patyşanyň hem ýüregi pislik etmek üçin bolar, olar bir saçağyň başynda ýalan sözlärler; emma bu rowaç tapmaz, çünki ahyrzaman heniz bellenen wagtda bolar. Daniýel 11:27.

Aýatda bellenen wagt 330-dyr, ýagny ýigrimi dördünji aýatdaky “wagtyň” soňydyr. Bellenen wagt Amerikanyň Birleşen Ştatlary üçin ýekşenbe kanunyny aňladýar we şeýle hem dünýä üçin ynsan synag möhletiniň ýapylmagyny aňladýar. Ýekşenbe kanunyndan öň, ýürekleri şer etmek üçin bolan iki patyşa bir saçağyň başynda biri-birine ýalan sözlär. Daniel on birinji bapdaky on altynjy

we kyrk birinji aýatlardaky ýekşenbe kanunyndan öň, iki patyşa bir saçağyň başynda ýalan sözlär, emma olaryň ýalanlary rowaç almaz. Biri-birine ýalan sözleýän şol iki patyşa kimdir? Şol pikire jogap bermezden öň, şu tapgyrda ozal sereden käbir simwolikany ýatladasym gelýär.

Dört Roma hökümdary, olar haýsy kontekstde göz önünde tutulýandygyna baglylykda, dürli pygamberlik nyşanlaryny aňladýarlar. Olar Roma hökümdarlary bolsalar-da, nyşan hökmünde, esasan, gadymy Ýahudanyň Selewkidleriň agalygyndan Romalylaryň agalygyna geçiş döwründäki pygamberlik taryhyny aňladýarlar.

Pompeý serkerde bolupdy, ondan soňky üç Rim hökümdarynyň hemmesi Sezarlar bolupdyr. Ýuliý Awgust bilen baglanyşykda iki triumwirat arkaly iki sany üçtaraplaýyn birleşigi aňladýar: birinjisi resmi däl, ikinjisi bolsa resmidir. Dört hökümdaryň hemmesi käbir şertlerde ýekşenbe kanunyňy aňladýar. Pompeý şöhratly ýurdy basyp aldy; Ýuliý, ýigrimi üç pyçak ýarasy bilen aňladylp, birinji perişdedir, çünki ol ilkinji Sezardyr, hem-de ol Tiberias bolan üçünji perişdäni nusgalaýar. Haçdaky Tiberias, ýagny ýekşenbe kanuny, hem ýigrimi üç bilen aňladylýar, çünki ýigrimi üç at-one-menti aňladýar; haç bolsa, Mesihniň Öz ylahi tebigatyny biziň ynsan tebigatymyz bilen birleşdirmek işiniň iň zerur bölegidir. Şeýlelikde, Ýuliý bilen Tiberias ýigrimi üç bilen aňladylýan birinji we üçünji habardyr.

Julius Golliwud rowaýatlarynda köplenç suratlandyrylyşy ýaly romantik bir şahsyýet däl; ol häkimiýete ymtylýan rehimsiz bir adamdy. Tiberias Juliusdan hem beterd, çünki onuň pesligi hatda aýatda hem agzalýar, sebäbi ýewreý elipbiýiniň soňky harpy ýigrimi iki, ilkinji harpy bolsa birdir. Alfa omegadan kiçidir we Tiberiasyň pesligi ýewreý elipbiýiniň soňky harpy bolan ýigrimi ikinji aýatda ýerleşýär; Julius bilen Tiberias tarapyndan görkezilýän şol iki pes adamyň arasynda bolsa Augustus bardy. Augustus Rimiň gudratynyň we abraýynyň şöhratynyň iň ýokary derejesini aňladýar. Ol birinji we üçünji habaryň garşylygy hökmünde pitne nyşany bolan on üç belgisi bilen görkezilýär. Augustus öz patyşalygyny Rim taryhynyň iň meşhur pitnesi bolan Antony bilen Kleopatranýň pitnesini basyp ýatyrnak arkaly berkitdi.

Awgustus üçünji päsgelçiligi ýeňen Rim häkimiýetidir, we şeýle etmek bilen ol Ýekşenbe kanunyňy, şeýle hem Ylham kitabynyň on üçünji babyndaky gozgalaňyň kyrk iki nyşanly aýynyň dowamynda höküm sürýän Rim häkimiýetini wekilçilik etdi. Ýekşenbe kanunyňyň önüne goýlanda, Pompeý hem 1798-nji ýyly, hem-de 1989-njy ýyly aňladýar; şeýlelikde Pompeý miladydan öňki 219-njy ýyldan 217-nji ýyla çenli dowam eden dördünji Siriýa urşuny tamamlan Antiokh Magnusyň nyşany bolýar; bu bolsa on birinji babyň onunjy aýatynyň ýerine ýetmegidir. Soňra Ýuliý Sezar on birinji we on ikinji aýatlar bilen, hem-de serhet ýakasyndaky söweş, ýagny miladydan öňki 217-nji ýyldaky Rafiýa söweşi bilen utgaşdyrylýar. Ol ýerde Ýuliý hem Antiokh Magnusdyr, we Awgust Sezar hem on başinji aýatdaky Paniý söweşinde Antiokh Magnusdyr. Soňra on altynjy aýatda Tiberiýa Ýekşenbe kanunydyr, emma ol ýerde ol Antiokh Magnus däl; çünki ol ýerde ol Pompeýdir; sebäbi Isa hemişe soňy başlangyç arkaly görkezýär. Bu aýat Selewkiler imperiýasynyň soňuny görkezýär we Injil pygamberliginiň altynjy patyşalygy hökmünde Amerikanyň Birleşen Ştatlarynyň soňuna ysarat edýär.

Dört Rim hökümdarynyň arasynda has köp laýyklaşdyrmalar edilmeli, we şol çyzyk kyrkynjy aýatyň gizlin taryhyny görkezýär. Ýigrimi üçünji aýatdaky Makkabeyler çyzygy hem kyrkynjy aýatyň gizlin taryhyny görkezýär. Soňra ýigrimi dördünji aýatda butparaz imperiýa Riminiň hekaýasy bir wagt bilen — üç ýüz altmyş ýyl bilen — görkezilýär. Ýigrimi dördünji aýatdan otuzynjy aýata çenli görkezilen Rim taryhynyň çyzygy hem kyrkynjy aýatyň gizlin taryhynyň bir şekillendirmesidir. Ol otuz birinji aýatda, tema butparaz Rimden papalyk Rime geçende, tamamlanýar. Butparaz Rim henizem şol aýatda bar, ýöne ol ýerde ol Mukaddes Kitap pygamberliginiň dördünji patyşalygy hökmünde däl-de, 538-nji ýylda papalygy tagta oturdan syýasy güýç hökmünde görkezilýär. 538-nji ýylda papalyk ýekşenbe kanunyny çykardy, şonuň üçin otuz birinji aýat on altynjy we kyrk birinji aýatlar bilen laýyklaşýar. Ýigrimi dördünji aýat Aktium söweşini we şol çyzyk bilen baglanyşykly taryhy girizdi.

Ýigrimi dördünji aýat butparaz Rimiň üç ýüz altmyş ýyl dowamynda ýokary häkimiýet bilen höküm sürmäge haçan başlandygyny görkezýär, soňra bolsa otuz birinji aýatda papalyk Rimi müň iki ýüz altmyş ýyllyk döwürde ýokary häkimiýet bilen höküm sürmäge başlaýar. Setiriň başlangyjy hem-de soňy Mesihniň, Alfa we Omeganyň, goluny daşýar. Bu aýatlarda Mark Antoniý, Kleopatra we Awgust Sezaryň taryhy bar. On altynjy aýatda butparaz Rim miladydan öňki 65-nji ýylda Selewkidler imperiýasyny, soňra bolsa miladydan öňki 63-nji ýylda Ýahudany basyp aldy. Miladydan öňki 31-nji ýylda Aktsiýumdaky üçünji päsgelçilik, miladydan öňki 65-nji ýylda Selewkidleriň ilkinji päsgelçilikleri bilen nusgalanan görnüşde, Müsüriň şalygynyň soňuny görkezdi. Ýene-de bir gezek, biz Birinjiniň we Soňkynyň goluny tapýarys. Miladydan öňki 65-nji ýyl üç päsgelçiligiň ilkinjisi bolup, ol demirgazygyň patyşasynyň ýeňlip alynmagyny aňladýardy; miladydan öňki 31-nji ýyl bolsa üç päsgelçiligiň üçünjisi bolup, ol günortanyň patyşasynyň ýeňlip alynmagyny aňladýardy. Üç päsgelçiligiň ortaky päsgelçiligi hökmünde Ýahuda, miladydan öňki 63-nji ýylda Pompeý gelende, Iýerusalimiň diwarlarynyň içinde raýat urşuny başdan geçirýärdi. Ikinji päsgelçilik pitneçiligiň nyşanydyr.

538-nji ýylda papalyk Rimi üçin üçünji päsgelçilik Rim şäherinden kowuldy. Ol päsgelçilik gotlardy, we şol ýerde Mukaddes Kitabyň pygamberlik habarynyň başinji patyşalygy başlandy; dördünji patyşalyk niräde tamamlanan bolsa, hut şol ýerde. Dördünji patyşalyk öz üçünji päsgelçiliginde başlanyşy ýaly, Müsür patyşalygy hem Selewki patyşalygynyň birinji päsgelçiliginde öňden nusgalaşdyrylyşy ýaly ýeňildi. Bu bolsa ýigrimi dördünji aýatdan başlap otuzynjy aýada çenli duş gelýän pygamberlik şaýatlygynyň kyrkynjy aýadyň gizlin taryhynda hem ýerleşdirilmeli bir ugry aňladýandygyny görkezýär. Şol sebäpli Mark Antoniý, Kleopatra, Ýuliy Sezar, Pompeý we Awgust Sezar arkaly görkezilen dürli pygamberlik gatnaşyklaryna seretmek örän möhümdir.

Şeýlelikde, ýigrimi dördünji aýatdan otuzynjy aýada çenli bölegiň iň düşnüksiz ýeri hem, olaryň bir saçağyň başynda ýalan sözlän wagtларыmy?

Bu iki patyşanyň hem ýürekleri ýamanlyk etmäge meýilli bolar, olar bir saçağyň başynda ýalan sözlärler; emma bu rowaç almaz, çünki ahyr heniz bellenen wagtda bolar. Daniel 11:27.

Uriýa Smit iki patyşany Mark Antoniý we Awgust Sezar hökmünde kesgitleýär.

“Ýigrimi ýedinji aýat sitata getirildi”

“Antoniý bilen Sezar öňler bileleşikde boldular. Şeýle-de bolsa, dostlugyň eşigine bürenip, olaryň ikisi hem bütin äleme hökümranylyk etmek üçin ymtylyp, hile gurýardylar. Olaryň biri-birine bildirýän hormat we dostluk beýanatlary ikiýüzlüleriň sözleri bolupdy. Olar bir saçağyň başynda ýalan gepleýärdiler. Antoniýniň aýaly we Sezaryň uýasy bolan Oktawiýa, Antoniý ondan aýrylyşan wagtynda Rimiň halkyna özünüň oňa durmuşa çykмага diňe munuň Sezar bilen Antoniýniň arasynda birleşigiň kepili bolar diýen umyt bilen razylyk berendigini beýan etdi. Emma ol maslahat rowaç almandy. Bölünişik ýüze çykdy; we ondan soň gelen çaknyşykda Sezar bütinleý ýeňiş gazandy.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 276.

Oktawiýa Antoniý bilen öz nikasynyň birleşigiň bir kepili bolandygyny aýan edeninde, bu on birinji bapda mundan öň, takmynan b.e. öň 252-nji ýylda Berenikanyň Selewkiler patyşasy Antiochus II Theos bilen baglaşan Ellinistik döwrüň nikasy arkaly öňden nyşanlanan nikalaşykly ylalaşygy görkezdi. Berenika Ptolemeý II Filadelfiň gyzydy. Oktawiýa bilen Berenika diplomatik nikalary, ýa-da pygamberlik manyda, şertnamalary aňladýar. Başinji aýatdan onunjy aýada çenli günorta we demirgazyk patyşalyklarynyň arasyndaky diplomatik nikanyň taryhy görkezilýär, hem-de Mark Antoniý bilen soňralar Awgust Sezar ady bilen tanalan Oktawian bu nikany guranda, olar patyşalygy hem gündogar bilen günbatara böldüler.

Brundizium Ähti (miladydan öň 40-njy ýyl) diýen zat, içki urşa golaýlaşylan ýagdaýdan soň Ikinji Triumwiratda dörän dartgynlyklary çözmek üçin Mark Antoniý bilen Oktawianyň (soňra Awgust) arasynda gazanylan gepleşikly ylalaşykdy. Ol Rim ýerleriniň bölünmegini (Antoniýa gündogar, Oktawiana günbatar) öz içine alýardy we Antoniýanyň Oktawiýa (Oktawianyň uýasy) bilen nikasy arkaly berkidildi. Miladydan öň 39-njy ýylda Triumwiratyň asyl baş ýyllyk möhleti tamamlandy, Antoniý 300-den gowrak gämi bilen Italiýa ýüzdi, emma olara başda Brundiziumda kenara çykмага rugsat berilmedi, şonuň üçin ahyrsoňy Tarentumda durdular. Antoniý goşunyň Oktawianyň goşuny bilen, edil şonuň ýaly-da Oktawianyň goşunyň Antoniý goşuny bilen söweşmek islemänligi netijesinde döreýän uzaga çeken araçylyk tagallalaryndan soň, Oktawian onuň bilen şol ýerde duşuşdy. Oktawiýa möhüm araçy roluny ýerine ýetirdi we Antoniýi Sekst Pompeýe garşy Oktawiany goldamaga ynandyrdy. Olar Triumwiraty ýene baş ýyl (miladydan öň 32-nji ýyla çenli) täzeläp dowam etdirdiler; Antoniý Oktawiana wada edilen goşunlaryň öwezine 120 gämi berdi (ol goşunlary Oktawian soňra saklap galdy).

Miladydan öňki 32-nji ýylda bu iki garşydaşyň arasynda açyk üzüňlik ýüze çykdy. Aragatnaşyklar wagyz-nesihat häsiýetli propaganda, Antoniýiň gündogara gönükmegi (Kleopatra bilen), hem-de Oktawýanyň günbatarda häkimiýetini berkidmegi zerarly ýaramazlaşypdy. Oktawýan Aktiumdan öň Antoniý tarapyndan edilen soňraky maslahatlaşyk tekliplerini ret etdi.

Demirgazygyň patyşasy (Antiýoh) bilen günortanyň patyşasynyň (Ptolemeý) arasyndaky diplomatik nikada gelni günortanyň patyşasy üpjün edipdi; Antoniýiň (gündogar) bilen Oktawýanyň (günbatar) diplomatik nikasynda bolsa gelin günbatar tarapyndan üpjün edilipdi. Iki diplomatik nika-da şowsuzlyga uçrady, we gyzy ýa-da uýasyny beren tarap ahyrsoňy ähti bozan güýjüň üstünden ýeňiş gazandy.

Üçüň Şaýatlygy

Selewkiler imperiýasynyň ahyrynda bir saçak başynda ýalanlar aýdylan üçünji şertnama bardy. Bu ýagdaý Başynjy Siriýa urşy (b.e. öň 202–195 ý.) bilen bagly şertlerde ýüze çykdy, şol döwürde Antiokh III Magnus b.e. öň 204-nji ýylda Ptolemeý IV Filopatoryň ölümünä yzysüre Ptolemeýler şalygynyň gowşaklygyndan peýdalandy. Ptolemeý V Epifanes (Ptolemeý V) çagaka (takmynan 5–6 ýaşynda) tagta çykdy, netijede Müsür regentleriň dolandyryşy astynda galdy we içerki başagaýlyga, ýerli gozgalanlara hem-de daşarky howplara sezewar boldy.

Antiohus Magnus eýýäm Panium söweşi (b.e. öň 200) ýaly ýeňişlerden soň Kele-Siriýadaky, Palestinadaky we Kiçi Aziýadaky Ptolemeýleriň çäkleriniň köp bölegine çozup girip, olary eýeläpdi. Müsüri doly basyp almagyň ýerine (munuň özi Rim tarapyndan gatyşylmak howpuna döredýärdi, sebäbi Rim onuň belli bir sebitlerden daşda durmagy üçin basyş edýärdi), ol “goragçy” hökmünde diplomatik nikalaşyk ylalaşygyny öňe sürdi. B.e. öň 197/195-nji ýyllarda, urşy tamamlan parahatçylyk şertnamasynyň bir bölegi hökmünde, Antiohus Magnus ýaş gyzy Kleopatra I Syrany (Kleopatra Syra hem diýilýär) ýaşajyk Ptolemeý V bilen adaglap, soň ony oňa durmuşa çykardy (nika b.e. öň 193-nji ýylda Rafiyada boldy; Ptolemeý 16 ýaşyndady, Kleopatra 10 ýaşyndady).

Bu sahylykly bir yşarat hökmünde görkezildi: Antiýohus özüni ýaş patyşanyň ýarany we “goragçysy” hökmünde görkezdi, Aziýadaky gazananlaryny elinde saklamak bilen parahatçylygy üpjün etdi. Nika onuň gyzynyň üsti bilen Müsüre gytaklaýyn täsir etmegine mümkinçilik berdi (ol gyzynyň Selewkilerden gelýän köklerine wepaly bolup galjakdygyna hem-de Ptolemeýler köşgünde Siriýanyň bähbidini goraýan ses hökmünde çykyş etjekdigine umyt edýärdi). Emma bu hile şowsuzlyga uçrady, sebäbi Kleopatra kakasynyň däl-de, adamsynyň we Müsüriň tarapyny tutdy; şeýlelikde Antiýohusyň uzak möhletli gözegçiligini gowşatdy. Bu, Brundisium ylalaşygyny (miladydan öňki 40-njy ýyl) ýatladýar we birnäçe jähetden Rim wakalary bilen baglanyşyklydyr.

Antoniý tas urşa golaýlaşylandan soň bäsdeş güýçleri baglaşmak üçin Oktawiany (Oktawianyň uýasy) nähili nikalaşan bolsa, Antih hem wagtlaýyn parahatçylygy we ýerleriň bölünişini resmileşdirmek üçin gyzynyň Ptolemeý V bilen nikasyny şonuň ýaly peýdalandy (Selewkidler demirgazykdaky basyp alyşlaryny saklap galdylar, Ptolemeý bolsa günortadaky Müsüri özünde saklady).

Antiokus çaga-patyşa Ptolemeý V-niň üstünden (maşgala baglanyşyklary arkaly) de-fakto hossar hökmünde hereket etdi; bu, Oktawianyň (we Triumwiratyň) häkimiýet boşluklarynyň ýa-da bäsdeşlikleriň arasynda özlerini nähili ýerleşdirediklerine meňzeýär. Iki ýagdaýda-da “has güýçli” şahs (Antiokus/Oktawian) garyndaşlyk arkaly ejiz tarapa täsir geçirmegi gözledi. Iki ylalaşyk hem gysga möhletli durnuklylygy getirdi, ýöne düýpden bar bolan ynamsyzlyk sebäpli uzak möhletde “üstünlik gazanmady” — Kleopatra Müsüri goldady (munuň özi Antiokusa zyýan ýetirdi), Antoniýiň gündogara gönükmegi (Kleopatra VII) bolsa Oktawian bilen bozulşa getirdi.

Ptolemeý V-niň ýaşlygy döwründe regentleriň dolandyryşy, Ýuliy Sezaryň ölüminden soňky durnuksyzlyga (Triumwiratyň döredilmegine we häkimiýet ugrundaky göreşlere alyp baran döwre) laýyk gelýär. Berenikanyň Antiýoha durmuşa çykmagy, Daniýel on birinji bapda Selewkiler

imperiyasynyň taryhynyň başlanmagyny aňlatdy; Antiýoh Magnusyň gyzynyň Müsürdäki ýaş patyşa durmuşa çykmagy bolsa, Selewkiler imperiyasynyň tamamlanmagyny aňlatdy. Mark Antoniniň Oktawiýa bilen nikasynyň tamamlanmagy Ptolemeýler patyşalygynyň soňlanmagyny aňlatdy. Ýahudanyň Hudaýyň äht halky hökmünde soňy haçda boldy, şol Ýahuda patyşalygy bolsa Makkabeýlerden hem-de olaryň Rim bilen baglaşan bileleşiginden başlady. Şu pygamberlik setirleriniň ählisi Daniýel on birinji babyň beýanynda şekillendirilendir we olaryň ählisi kyrkynjy aýatyň gizlin taryhy bilen sazlaşýar. Başinji aýatdan başlap, bizde Berenikanyň şertnamasy bar; ol Antiýoh Beýige we onuň gyzy Kleopatra Syra baradaky şertnama alyp barýar, bu bolsa ýigrimi üçünji aýatyň Makkabeýleriniň taryhynda bolup geçýär. Makkabeýler Antiýoh Epifanesa garşy gozgalaňlary sebäpli, Selewkiler neberesiniň in soňkularynyň birine garşy çykyş edendikleri üçin, bu nesil ugry bilen bagly setiriň bir bölegine öwrülýärler.

Antiohus Epifanes miladydan ön 168-nji ýylda, Altynjy Siriýa urşy döwründe, Aleksandriýanyň golaýynda Müsürde bolan Antiohusdyr. Antiohus Epifanes Müsüre çozup giripdi we Aleksandriýany eýelemegiň bosagasynda durýardy. Ptolemeý hökümdarlary kömek sorap Rime ýüz tutdular. Rim Senatdan ultimatum ýetirmek üçin Popillius Laenasy iberdi (onuň ýanynda diňe kiçi bir topar bardy — goşun ýokdy); Antiohus derhal Müsürden we Kiprden çekilmeli, bolmasa Rim bilen uruşa duçar bolmalydy. Antiohus haty alyp, geňeşçileri bilen maslahatlaşmak üçin wagt soranda, berk we hökümlü häsiýetli diýlip suratlandyrylýan Popillius ýörelge hasasyny aldy-da, patyşanyň aýaklarynyň daşyndan gumda tegelek çekdi. Soňra ol şeýle diýdi: “Şol tegelegiň daşyna çykmazdan ön, Senatyň önünde goýmak üçin maňa jogap ber.”

Manysy aýdyňdy; Antýohus Rimiň talaplaryny kabul etmäge borçlanman, ol tegelegiň içinden çykyp bilmezdi — ylalaşyksyz ony kesip geçmek urşy aňladardy. Haýran galan we masgara edilen Antýohus gysga wagtlyk ikeriňlendi, emma soň boýun egmäge razy boldy, goşunlaryny Müsürden çykardy-da, Siriýa dolandy. Diplomatiýanyň bu gaýratly hereketi (Rimiň artýan kuwwaty baradaky abraýy bilen goldalan) söweşsiz yza çekilmäge mejbur etdi we Gündogar Ortaýer deňzinde Rimiň barha ýüze çykýan agalygyny äşgär etdi. Bu waka “çägede çyzyk çekmek” diýen jümläniň gelip çykyşlarynyň biri hökmünde giňden agzalary (ýöne aslynda ol sözme-söz manyda tegelekdi).

Antiohus Epifanes hem Daniýel kitabyň on birinji babyndaky on dördünji aýatda özüni beýgeldýän, ýykylýan we şol görnüşi berkidip goýýan güýjüň protestant düşünjesine hem öwrüldi.

Şol döwürlerde günortanyň patyşasyna garşy köp adamlar turarlar; halkyň talaňçylary hem görüşi berkitmek üçin özlerini beýgeldiler; emma olar ýykylarlar. Daniel 11:14.

Antiohus IV Epifanes miladydan önki 175–164-nji ýyllarda höküm sürdi we Selewkiler neberesiniň on üç patyşasynyň sekizinjisidi. Ol ellinistik medeniýeti ornaşdyrmaga we öz imperiyasyny grek dini dessurlarynyň astynda birleşdirmäge çalyşdy. Miladydan önki 169-njy ýylda ol Ybadathanany talady, ýewreýleriň dini amallaryny (sünnet, Sabat günü berjaý etmek, Töwraty öwrenmek) gadagan etdi hem-de butparaz hudaýlara gurbanlyk bermäge mejbur etdi. Miladydan önki 167-nji ýylyň dekabrynda ol Ybadathanadaky ýewreýleriň ýakma gurbanlygy üçin niýetlenen gurbanlyk sypasynyň üstünde butparaz gurbanlyk sypasyny (Zeuse bagyşlanan) gurdurdy we beýleki mukaddeslige laýyk gelmeýän işler bilen birlikde doňuz gurban etdi. Bu

haramlamak, Ybadathananyň mukaddesligini we Hudaýyň kanunyny iň soňky çäkke bozmak hökmünde gören dindar ýewreýler üçin soňky çydam çägidi. Bu waka dessine garşylyk döretdi: Mattatiýas (Modeinden bolan bir ruhany) Selewkili bir emeldaryň butparaz hudaýlara gurbanlyk bermek baradaky buýrugyny ret edip, dinden çykan bir ýewreý bilen şol emeldary öldürdi, soňra bolsa ogullary (geljekki Makkabeýler) bilen daglara gaçdy. Bu bolsa miladydan öňki 167–160-njy ýyllarda ýewreý ybadatyny dikeltmegi maksat edinen partizan söweşini we gozgalaňy tutaşdyrdy; onuň netijesinde miladydan öňki 164-nji ýylda Ýehuda Makkabeýiň ýolbaşçylygynda Ybadathana gaýtadan bagyşlandy (Hanukka).

Selewkit imperiýasynyň başynda hem-de ahyrynda gündogar bilen günbataryň ýa-da demirgazyk bilen günortanyň bölünişik ýagdaýyny özünde jemläň, diplomatik nikalaşma arkaly aňladylan möhüm bir şertnama bardy. Selewkit imperiýasy pese gaçyp başlanda, Antiohus Epifanes ösüp gelýän Rim häkimiýetiniň nyşanyna we Makkabeýleriň gaharynyň üns merkezine öwrülýär. Soňra taryhda ol, röýany berkarar edýän pygamberlik nyşanynyň galp meňzeşine öwrülýär. On birinji babyň ýigrimi ikinji aýatyndaky güýç, äht şazadasy döwüründe döwürdi.

Onuň önünde olar sil kimin goşunlar bilen basylyp geçiler we döwler; hawa, ähtiň emiri-de şeýle bolar. Daniýel 11:22.

Antiochus Epiphanesiň hökümranylygy miladydan öňki 164-nji ýylda, Mesihden takmynan iki ýüz ýyl öň, “ähdiň serdary” haçda “dargadyldy” diýilýän döwürde tamamlandy. Bu ýerde belläp geçmek isleýän zadymyz şudur: Selewkiler imperiýasy iki tarapyň arasyndaky hile hakykaty taryhy ýazgylarda berk tassyklan diplomatik şertnama nikasy bilen başlady we şonuň bilen hem tamamlandy. Antiochus Epiphanesiň hökümranylygy döwründe Makkabeýler gozgalaňy başlady, bu bolsa Amerikan Rewolýusiýasyny öňden nusgalaýardy. Makkabeýleriň taryhynda olaryň Selewkiler häkimiýetini öz üstlerinden aýyrmak ugrundaky göreşi Rim bilen baglaşylan möhüm bir şertnamany hem öz içine alýardy. Şol şertnamany göni görkezýän aýat Rimyň hile bilen iş edýändigini, ýa-da şertnama stolunyň başynda ýalan sözleýändigini hem anyk görkezýär.

Onuň bilen edilen ähtden soň ol hile bilen hereket eder; çünki ol gelip çykar we az sanly halk bilen güýçlener. Daniýel 11:23.

Qyrkynjy aýatdan öň gelýän pygamberlik setirleriniň her biri bozulan ähti öz içine alýar. Uriýa Smit otuzynjy aýatdaky “mukaddes ähti taşlanlar” diýen sözler babatda aşakdakylary ýazýar:

“Äht bilen baglaşyga garşy gazap”; ýagny, Mukaddes Ýazgulara, äht kitabyna garşy. Şeýle häsiýetdäki bir öwrülişik Rimde amala aşyryldy. Rimi basyp alan gerullar, gotlar we wandallar arian ynanjyny kabul etdiler we Katolik ybadathanasynyň duşmanlaryna öwürüldiler. Hut şu bidgatçylygy kökünden ýok etmek maksady bilen Justinian papany ybadathananyň başlygy hem-de bidgatçylary düzediji diýip ygylan etdi. Tiz wagtdan Injile ýönekeý halk tarapyndan okalmaly däl howply kitap hökmünde garalyp başlady, emma jedelli ähli meseleler papanyň garamagyna tabşyrylmalydy. Şeýlelikde, Hudaýyň Sözüne üst-üstüne masgaraçylyk ýüklenildi. Henizem dowam edýän gündogar bölünişine degişli Rim imperatorlary bolsa, ähti terk eden we uly ýüz dönderişi emele getiren Rim ybadathanasy bilen düşünişdiler ýa-da onuň bilen dil düwüşdiler, munuň maksady bolsa ‘bidgatçylygy’ basyp ýatyrmakdy. Günä adamy

b.e. 538-nji ýylda şol wagt Rimiň eýelikçisi bolan arian gotlarynyň ýeňlişe sezewar edilmegi arkaly öz tekepbir tagtyna göterildi.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 281.

Daniel on birinji baby, günorta patyşasynyň soňra demirgazyk patyşasy tarapyndan bozulýan şertnamanyň nyşany hökmünde diplomatik gelni berýän taryhy ugruny kesgitleýär. Günorta patyşasynyň ar alşy, 1798-nji ýylda Napoleonyň ruhy günorta patyşasynyň papalyk demirgazyk patyşasyna garşy ar alyşynyň öňden görkezmesi boldy. Başinji babyndan dokuzynjy baba çenli beýan edilen bozulan şertnama, Napoleonyň bozulan Tolentino şertnamasynyň öňden görkezmesi boldy, ol hem öz gezeginde Putiniň NATO tarapyndan bozulan şertnama baradaky talabynyň öňden görkezmesi boldy. Napoleonyň ar alşy, Putiniň 2014-nji ýylda Ukraina garşy ar alyşynyň öňden görkezmesi boldy. Onunjy babatda Antiohus Magnusyň dördünji Siriýa urşuny tamamlýan ar alşy, 1798-nji ýylda Napoleon bilen, şeýle hem 2014-nji ýylda Putin bilen utgaşýar. On başinji babatda e.ö. 200-nji ýylda bolan Paniý söweşinden soň, Antiohus ýer ýüzünde harby goşun ulanmazdan Müsüri öz ygtyýaryna geçirmek baradaky gizlin niýet bilen diplomatik nikany gurady. Antiohus Magnusyň tagty onuň ogluna geçdi, ol bolsa öldürildi, şonuň netijesinde Antiohus Magnusyň in kiçi ogly Antiohus Epifanes tagta çykdy. Onuň grek dessurlaryny we dinini ornaşdyrmakdaky hereketleri Makkabeýler gozgalaňyny döretdi, bu bolsa ýigrimi üçünji babatda Rime bilen bolan hileli şertnama eltirdi. Ýigrimi dördünji babat butparaz Rimi girizýär hem-de Antoniý bilen Awgustyň ýalan saçagyny görkezýär. Otuzynjy babatda butparaz Rim papalyk ybadathanasy bilen gepleşiğe girýär; olar mukaddes ähti bozanlar diýlip görkezilýär.

Soňky ýigrimi dördünji aýatdan otuzynjy aýada çenli butparaz Rimiň şaýatlygy bolup, otuz birinji aýatdan kyrkynjy aýada çenli papalyk Rimiň şaýatlygyny berýär. Daniýel 11:1-den başlap 40-njy aýada çenli bolan her bir setir, kyrkynjy aýadyň gizlin taryhynda ulanylýan pygamberlik setirini aňladýar. Selewkiler patyşalygynyň setiri, Ptolemeýler patyşalygynyň setiri, Makkabeýleriň Ýehuda patyşalygynyň setiri, butparaz Rimiň setiri we papalyk Rimiň setiri — bularyň ählisi 1989-njy ýyldan Ýekşenbe kanunyna çenli bolan taryhy suratlandyrýar. Şol setirleriň her biri bozulýan ähtnamany bu taryhyň esasy bir bölegi hökmünde görkezýär.

Danyel on birinji babyndaky görnüşi ýola goýýan hut Rimdir, hem butparaz, hem-de papalyk Rimiň pygamberlikdäki hilegär şertnamalary ösüş häsiýetli hökmünde we Rim degişli hem özboluşly pygamberlik döwürlerinde in ýokary hökümranylyk etmezden ön bolup geçen wakalar hökmünde görkezilýär. Iki häkimiýet hem öz agalyk edýän pygamberlik döwriň başlanmagyny üçünji päsgelçiliginiň ýeňlip geçilmegi bilen başlandy diýip belläp geçdi. Amerikanyň Birleşen Şatlarynda tizden güýje girjek ýekşenbe kanunundan ön iki güýjün arasynda bir hilegär şertnama bolar. Dört gezek bu iki güýç günortanyň we demirgazygyň patyşalary bolupdy: bir gezek Ýahudanyň şöhratly ýurdy bilen Rimiň arasynda, bir gezek Rim üçlük häkimiýetiniň iki böleginiň arasynda, hem-de bir gezek butparaz Rim bilen papalyk Rimiň arasynda. Rim bilen bagly iki hilegär şertnamanyň ikisinde-de bu, Rim imperiýasynyň bir ýarysy bilen beýleki bir ýarysynyň arasyndaky şertnama bolup çykdy: gündogaryň Antonisi, günbataryň Awgustusy ýa-da gündogaryň butparaz Rimi we günbataryň papalyk Rimi bolsun. Demirgazygyň we günortanyň patyşalarynyň arasynda dört hilegär şertnama, gündogaryň we günbataryň patyşalarynyň arasynda iki şertnama hem-de tizden demirgazygyň patyşasy boljak güýç bilen şöhratly ýurduň arasynda bir

şertnama.

Şu ýer bilen Danyýel kitabyň başlangyç tanyşdyrylyşy tamamlanýar. Panium tapgyry Danyýel kitaby baradaky tapgyryň jemlemesini emele getirýär; ol bolsa kyrkynjy aýatyň gizlin taryhyna giriş bolup, biz ony indiki makalada hem gözden geçirmegi dowam etdireris.